

Po premierze „Tumora Mózgowicza” Pogranicze sensu i zabawy

W jaki sposób można odczytać dziś Witkacego? Po pierw-
sze jako absurdalistę, apologetę
„czystego nonsensu”. Ten typ in-
terpretacji, korespondujący z kli-
matem twórczym współczesnej
awangardy paryskiej, znajduje
oparcie raczej w teorii „czystej
formy” niż dramaturgii Witkace-
go. Jako proroka wieszczącego
zagładę naszego uniwersum cy-
wilizacyjno-społecznego. Jako hi-
steryka. Jako kpiarza. Jako medr-
ca.

Można go traktować „natural-
nie”, wg recepty K. Puzyri. Moż-
na na ludycznie. Można jednak –
jak proponuje Z. Greń – trak-
tować Witkacego historycznie,
bez uniwersalizacji i podszywa-
nia się pod naszą współczes-
ność, ze stylizacją charaktery-
styczną dla epoki pisarza. Że
ten ostatni typ interpretacji po
licznych scenicznych przygodach
z Witkacyn wydaje się najefek-
tywniejszy, tj. najlepiej sprzyja-
jący umocnieniu twórczości te-
go dramaturga w naszej kultu-
rze teatralnej, świadczy propo-
zycja Wandy Laskowskiej, z ja-
ką mamy do czynienia w Teat-
rze im. S. Jaracza.

W. Laskowska – mimo przed-
premierowych domniemań niżej
podpisanego – nie pokusiła się
o sceniczną realizację absurda-
lnego szaleństwa. Po realizacji
„Wariata i zakonnicy” oraz „W
małym dworku” w Teatrze Dra-
matycznym w 1959 r., jak rów-
nież po propozycjach, które
przedstawiła ostatnio w tutej-
szym teatrze, i tym razem do-
wiodła, że reprezentuje typ
kultury teatralnej, który nie

dopuszcza do rozwiązań eks-
tremistycznych, interpretatorsko-
przebojowych. Podobnie jak
przed laty T. Trzcński –
nie szukała inspiracji w teo-
rii „czystej formy”. Odczyta-
ła tekst po trosze jako rozpra-
wę z absurdalnym modelem kul-
turowo-cywilizacyjnym, widzianym
z perspektywy lat dwudziestych,
a o trosze jako okazję do eks-
centrycznej zabawy. Rzecz toczy
się zatem na pograniczu sensu
i zabawy. Sensem jest parody-
styczna kompromitacja zarówno
pewnych stereotypów społecz-
nych, jak i konwencji ich do-
tychczasowego traktowania –
przez prowadzenie do absurdu.
„Tumor Mózgowicz” w tym uje-
ciu jest satyrą na współczesne-
go snoba, usiłującego przy
pomocy kariery naukowej i małżeń-
stwa z arystokratką uwolnić się
od kompleksu „chamskiego” po-
chodzenia. Jest parodystyczną
demaskacją intelektualnego po-
zostania, którego podszewką sta-
nowi żarłoczny egoizm, brak skru-
pów, ideał nasyconego brzucha
i do szaleństwa rozpasane
libido. Jest rozprawą ze światem,
którego wykwiły w postaci zbro-
czeń, perwersji, okrucieństwa, sa-
dycmu i konsumpcyjnego stylu
życia oglądamy we współczes-
nym filmie. Ów kierunek odnie-
sienia podpowiada W. Laskow-
ska nie uciekając się do topolo-
gii, szanując domyślność wida-
cza i pamiętając o regulach za-
bawy. Trzyma się tej linii kon-
sekwentnie – i wtedy, gdy już
w pierwszej scenie wprowadza
groteskowe karmienie Tumora
przez starego Mózgowicza, i wó-

czas, gdy dopilnowuje ogywa-
nia przez aktorów sprzętów i re-
kwizytów (łóżko i lalki) i wresz-
cie, w tym momencie
gdy wprowadza do sceny
przedzającej finał infantylną
i makabryczną zabawę Ireny i
Alfreda w wydłubywanie lalkom
oczu. To w zasadzie jedyne po-
mysły sceniczne, którymi podbu-
dowuje tekst Witkacego. Całość
obyla się bez udziwnień, któ-
rych celem mogłoby być jedynie
uwydatnienie bezsensu. W tej
sytuacji tekst utrzymuje swą wa-
gę. Nic się nie dzieje przeciw
niemu ani mimo niego. W. Las-
kowska troszczy się, by aluzji
zawartych w tekście nie rozpro-
szył efekt inscenizacyjny. W isto-
cie gra jest warta świeczki. Do-
chodzące do widowni aforyzmy
w przekazie na pół serio i pół
driwiąco – łowi się z satysfak-
cją i przyjemnością. To element
dodatkowo wzbogacający wido-
wisko.

Spektakl jest żywy, bezpreten-
sjonalny i dowcipny. Założeniem
nader szczęśliwym jest wyraźne
nawiązanie do stylistyki artystycz-
nej dwudziestolecia. Świadczy o
tym konwencja scenograficzna
Z. Pietrusińskiej – zwłaszcza ko-
stiumy i charakteryzacja, styliz-
owane wg mody lat dwudzie-
stych, lecz utrzymane w konwen-
cji nieco parodystycznej. Reszta
w postaci stylizowanego tła (o-
peretkowy pomysł kiczowatych
księżyców – lampionów – zna-
komity) oraz rekwizytów (np. po-
mysłowe klocki z fotografiami
aktów w konwencji krakowskiej

K. Bartkiewicz (Ibiss) i Z. Szpecht (Tumor Mózgowicz) w II akcie sztuki.
Fot. T. Trepanowski

„Wenus”) – równie celowa i
funkcjonalna, co i nastrojowa.
Stylizacji groteskowej kostiumów
i charakteryzacji odpowiada kon-
wencja gry aktorskiej. Ton, gest,
mimika koncentrują uwagę na
wypowiadanych kwestiach, uwy-
raźniają sens i interpretują go
parodystycznie. Aktorzy grają
bez efektów bebechowstrząso-
wych, ale „mózgowo”, dowcipnie,
inteligentnie, groteskowo, na mia-
rę Witkacowskiej tragifarsy, ze
świetnym wyczuciem dystansu wo-
bec historycznie zarysowanego
świata. Pod względem wykonania
przedstawienie jest niezwykle wy-
równane. Wyrazistą ekspresję w
parodystycznym demonstrowaniu
gwałtownych wstrząsów oraz żon-
glerską sprawność w zmienianiu
tonacji i aktywność fizyczną za-
prezentował Z. Szpecht w roli

tytułowej. Tumor Mózgowicz to
niewątpliwie jedna z najlepszych
jego ról na tutejszej scenie.
Wręcz znakomicie zagrał Lech
Gwit rolę Alfreda (zabawna pan-
tomima w trzecim akcie). Z wy-
czuciem stylu i temperamentem
wydobyła perwersyjny demonizm
Ibissy Krystyna Bartkiewicz.

Przedstawienie należy do naj-
mocniejszych pozycji tegoroczne-
go dorobku teatru. Nie dowodzi
wprawdzie ważkości i aktualno-
ści wszystkich treści zawartych w
dziele Witkacego, ukazuje go
jednak z najlepszej strony, jako
bezkompromisowego satyryka, mi-
strza groteski o nieporównanym
dowcipie, bezpardonowego prze-
ciwnika mieszczańskich gustów.
Znakomicie przy tym bawi. Jest
gustowne, utrzymane w stylu, no-
woczesne i pomysłowe.

R. TOMCZYK